

ЕТИКА В МЕДИАЦИЯТА

Доц. д-р Петя Неделева

Департамент „Право“ на Нов български университет

ETHICS IN MEDIATION

Assoc. Prof. Petya Nedeleva, PhD

Department “Law”, New Bulgarian University

Резюме: Етиката в медиацията е важен елемент и гаранция за успеха на медиационната процедура. Изискването за етично поведение се отнася както за поведението на медиатора, така и за отношението му към участниците в медиационната процедура, а също и за взаимоотношенията между медиаторите по повод тяхната дейност, на медиатора към препращащия съдия по делото и адвокатите по дадения спор. Част от задълженията на медиатора продължават и след приключването на процедурата (забрана за разгласяване на информация).

Ключови думи: *етика в медиацията, алтернативни способи за решаване на спорове, медиация, етичен кодекс на медиатора, медиатор, съдебна система, Закон за медиацията в България*

Abstract: Ethics in mediation is an important element and guarantee for the success of the mediation procedure. The requirement for ethical behavior refers both to the behavior of the mediator throughout the procedure and to his attitude towards the participants in the mediation procedure, as well as to the relationship between the mediators regarding their activity, the mediator to the referring judge in the case and the lawyers in the given dispute. Part of the mediator’s obligation continues after the conclusion of the procedure (prohibition of disclosing information).

Keywords: *ethics in mediation, alternative dispute resolution, mediation, mediator’s code of ethics, mediator, judicial system, Bulgarian Mediation Act*

Етиката в медиацията регулира същността и приложението на моралните и професионалните принципи, основополагащи за поведението на медиатора и участниците в процедурата по медиация. Етиката в медиацията има ключово значение за успешното провеждане на медиационната процедура и за осигуряването на справедливи и добронамерени отношения между страните. Гаранция е за разширяване приложението на медиацията при решаване на различни видове спорове.

Медиацията е доброволна и поверителна процедура за извънсъдебно разрешаване на спорове, при която трето неутрално лице – медиатор, подпомага спорещите страни да постигнат споразумение. Това определение за медиация е заложено в Закона за медиацията, където се намират също основополагащите правила за провеждане на процедурата.

Основните принципи на медиацията, участниците в процедурата, същността и съдържанието на споразумението са подробно регламентирани в Закон за медиацията (ЗМ)¹, изменен и допълнен през 2022 г.² с нови текстове относно медиацията по висящи съдебни дела, обявени за противоконституционни с решение на КС³.

Други вътрешни и международни актове, в които се съдържат норми относно медиацията и етиката в процедурата, са: Наредба №2 от 15.03.2007 г. за условията и реда за одобряване на организациите, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурните и етични правила за поведение на медиатора (Наредба №2)⁴, Директива 2008/52/ЕО НА Европейския парламент и на Съвета от 21 май 2008 година относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси, Гражданския процесуален кодекс (ГПК) и др. Разпоредби относно етиката в медиацията се съдържат в Процедурни и етични правила за поведение на медиатора, издадена на основание §1 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за медиацията.⁵ Регламентация на етичните правила се съдържат и във вътрешните правилници на медиационните организации⁶

---

¹ ДВ, бр. 110/ 2004.

² ДВ, бр. 11/02. 02. 2023 г.

³ С Решение №11 от 1 юли 2024 г. по конституционно дело №11 от 2024 г. Конституционният съд се произнесе в подкрепа на искането на Висшия адвокатски съвет и обяви за противоконституционни исканите от вносителя текстове на чл. 19, чл. 20, чл. 21, чл. 22, чл. 23, чл. 24, ал. 1 и чл. 25 от Закона за медиацията и на чл. 78а, чл. 140а, чл. 140б, чл. 267, ал. 3, чл. 314а, чл. 341а и чл. 374а от Гражданския процесуален кодекс.

⁴ ДВ, бр. 26/27. 03. 2007 г.

⁵ Вж. Процедурни и етични правила за поведение на медиатора, приети от министъра на правосъдието със Заповед № ЛС-04-364 от 17.06.2005 г., издадена на основание §1 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за медиацията.

⁶ Правилник на Центъра за спогодби и медиация при СРС и СГС и др.

Основна роля в провеждане на процедурата има медиаторът. Във връзка с въвеждане на медиацията по всякакви съдебни дела започна дебат относно необходимостта от юридическо образование на медиаторите, които ще работят в съдебните центрове по медиация⁷. За да се гарантира качеството на процедурата, се предвиждаше допълнителен подбор и обучение на съдебните медиатори.

Отличната диплома, високата квалификация, допълнителният подбор без съмнение са важни и необходими за качествената и успешна медиационна процедура, за реализацията на медиаторите и удовлетвореността на страните и съда. Но те не са достатъчна гаранция за ефикасната професионална дейност на медиаторите и успешното провеждане на медиацията. От съществено значение при упражняването на дейността на медиатора е нравственият императив, спазването на етичните правила и моралните норми във всички етапи от медиационната процедура и след нейното приключване, в общите и индивидуалните срещи (ако такива се проведат), в отношенията със страните, съда, администрацията. Етиката е от изключително значение за качеството и популярността на алтернативните методи за решаване на спорове и в частност за медиацията. Широкото използване на медиацията ще намали натовареността на съдебната система и ще допринесе за по-бързо придвижване на делата, спазване на срокове, достатъчно време, необходимо за разглеждане и произнасяне по дела, които не са подходящи за медиация.

Както вече посочих, медиацията е структурирана процедура, при която две или повече спорещи страни се опитват сами, на доброволни начала, да постигнат споразумение за разрешаване на спора между тях с помощта на трето лице, наричано „медиатор“. В разпоредбите на Закона за медиацията са разписани същността, материалните и процесуалните правила за провеждане на медиацията, но нейната есенция и същност се съдържат най-вече в етичните принципи на медиацията.

Етиката изучава и прилага нравствените норми, стандарти, правила в поведението на членовете на едно общество. В областта на медиацията говорим за етика в поведението на медиатора във връзка с неговата практика, т.е. в неговата професионална дейност. Затова говорим за професионална етика в дейността на медиатора. Но ети-

⁷ Вж. чл. 20 ЗМ, ДВ, бр. 11 от 2023 г., в сила от 01.07.2024 г., обявен за противоконституционен с РКС №11 от 2024 г., ДВ, бр. 57 от 2024 г.

ката трябва да съпътства и цялостно живота на медиатора, включително и в личен аспект. Неговото поведение в обществото, начин на обличане, среда, публични изяви са от съществено значение за формиране на публичния му облик, за доверието и авторитета му пред останалите медиатори, пред участниците в спора, пред общността и обществото като цяло.

Професионалната етика е важен елемент за всяка една професия. В тази връзка са създадени Етичен кодекс на лекарите, Етичен кодекс на магистратите, Етичен кодекс на адвоката, Етичен кодекс на служителите в МВР, Етичен кодекс на държавните служители, Етичен кодекс на медиите и др. В България все още няма Етичен кодекс на медиатора. Вероятно причината е, че професията „Медиатор“ още не е нормативно регламентирана. Има общи принципи, които се съдържат в етичните кодекси, независимо че са предназначени за различни професии. Това са професионализъм, правилото да не се причинява вреда, добросъвестност при изпълняване на задълженията, предоставяне на качествена услуга, професионална тайна и др.

Законът за медиацията регламентира основни принципи на медиацията, особеностите на медиационната процедура, както и изискванията към медиатора. В чл. 9, ал. 1 ЗМ се казва, че медиаторът осъществява дейността си добросъвестно при спазване на закона, добрите нрави и Процедурните и етични правила за поведение на медиатора. Тези правила се определят с наредба по чл. 8, ал. 4 ЗМ. В изпълнение на разпоредбите на ЗМ е приета Наредба №2 от 15 март 2007 г. за условията и реда за одобряване на организациите, които обучават медиатори; за изискванията за обучение на медиатори; за реда за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите и за процедурните и етичните правила за поведение на медиатора⁸. В чл. 1 на Наредба №2 се казва, че с нея се уреждат:

1. условията и редът за одобряване на организациите, които обучават медиатори;
2. изискванията за обучение на медиатори;
3. редът за вписване, отписване и заличаване на медиатори от Единния регистър на медиаторите;
4. процедурните и етичните правила за поведение на медиатора.

---

⁸ ДВ, бр. 26 от 2007 г.

Глава четвърта на наредбата е озаглавена „Процедурни и етични правила за поведение на медиатора“. Освен с характера на етични правила за поведение, спазването им е и юридическо задължение на медиатора, тъй като са регламентирани в правни норми.

Много по-обхватно и изчерпателно е съдържанието на Европейския кодекс за поведение на медиатора (European Code of Conduct for Mediators) като етичен кодекс, чиито разпоредби медиаторите е препоръчително да спазват в реализирането на своята дейност (ЕКПМ). Кодексът е приложим по всички видове медиация, като се поставя акцент върху медиацията по граждански и търговски дела. В Препоръка (99)19 по въпросите на медиацията по наказателни дела, приета от Европейската комисия към Съвета на Европа (Страсбург, 7 декември 2007 г., СЕРЕJ (2007) 13PROV2), е посочено, че ЕКПМ при медиацията по граждански и търговски дела придобива общо признание в Европа и се препоръчва изготвянето на специален Кодекс за поведение, като се отчитат особеностите на медиацията по наказателни дела.

В някои държави от ЕС са приети практически наръчници и кодекси за добро поведение на медиаторите, както и структури, които осъществяват контрол за тяхното приложение (Австрия, Великобритания, Унгария, Румъния). В Гърция функционира „Съвет по етика и дисциплинарен контрол“, който отговаря за спазване от страна на медиаторите на задълженията, произтичащи от Закон 4640/2019 за прилагане на дисциплинарни правила и налагане на наказания при етични нарушения на медиатора.

Също така в правилниците на много от българските медиационни организации са включени изрични правила, отнасящи се за етичното поведение в работата на центъра и неговите членове. В Правилника за организацията и дейността на Центъра за спогодби и медиация към Софийския районен съд и Софийския градски съд са предвидени подобни правила. На ОС на Центъра се делегира правомощие да приема правила за професионално и етично провеждане на медиационната процедура и разпределянето на случаи и осъществява контрол за спазването им чрез приетите в Правилника мерки (чл. 3.5.2). В чл. 3.2. е предвидена отговорност на членовете на ОС, като в това им качество те отговарят пред административните ръководители на СРС и СГС за своята обективност, прозрачност на работа, професионална преценка и етика.

С последните промени в Закона за медиацията е предвидено създаване на Етичен кодекс на медиатора, приет с акт на Националната камара на медиаторите, като тези разпоредби предстои да бъдат изпълнени. Очакваме такъв кодекс да бъде създаден в обозримо бъдеще, като в него ще се утвърдят основополагащи нравствени и етични правила, които ще ръководят лицата, практикуващи медиация в различни сфери. В този етичен кодекс е необходимо да залегнат правила, които да регламентират етиката в поведението и дейността на медиатора като основно лице, което ръководи процедурата. Етичните принципи трябва да бъдат основополагащи и за страните – участници в процедурата, и за адвокатите, ако страните са решили да ангажират такива. Създаването и приложението на единен кодекс за етично поведение в процедурата по медиация ще доведе до повишаване на общественото доверие към медиацията и ще утвърди нейната роля като способ за решаване на спорове.

В тази връзка особено важни са следните принципи:

1. Уважение, разбиране и подкрепа на участниците – медиаторът има за задача да оказва пълна подкрепа на страните, да им съдейства в комуникацията, изясняване на спорните въпроси, търсенето на решения, подобряване на комуникацията между страните. За постигане на целите на медиацията медиаторът се отнася с уважение, търпение и разбиране към страните. Професионалната етика изисква от него да не избухва, да не показва нетърпение за приключване на процедурата, да бъде толерантен към особеностите и екстравагантността на страните, да намалява напрежението и да стимулира ползотворния диалог с цел намиране на решение на спорните въпроси.

2. Да не се вреди на страните. Този принцип е важен с оглед факта, че няма сериозен контрол върху дейността на медиаторите. Изискванията за квалификация и опит са от изключително значение за ползотворното протичане на процедурата и нейния успешен край. Под успешна процедура се разбира не само процедурата, която е завършила с постигнато споразумение по спорните въпроси, но също така медиационна процедура, допринесла за възстановяване и подобряване на комуникацията между страните, за стимулиране на диалога между тях и установяване на бъдеща комуникация, особено в случаите, в които отношенията между страните се налага да продължат и в бъдеще.

3. Конфликт на интереси – от една страна, това означава невъзможност да се съчетават различни роли – например медиатор и адвокат в една процедура или на една страна. Медиаторът не трябва да приема да участва в медиации, при които има личен интерес или предишна връзка със страните, което би могло да повлияе на неговата неутралност. Ако възникне конфликт на интереси, той трябва да бъде разкрит пред страните незабавно. Липсата на конфликт на интереси предполага независимост и неутралност на медиатора или медиаторите, участващи в процедурата. Прозрачност и откритост – медиаторът трябва да бъде напълно честен и открит към участниците по отношение на своите действия, в отговорите на поставените въпроси и т.н.

В случай че медиаторът познава една от страните в процедурата, бил е неин адвокат или е работил с нея в друго качество, е задължително да съобщи този факт на всички участници в самото начало. Ако това е неприемливо за останалите участници, медиаторът трябва да си направи отвод и да бъде заменен своевременно с друг негов колега. Изисква се неутралност и безпристрастност в процедурата по отношение на страните и казуса. Замяна на медиатор в процедурата се изисква и в случай че медиаторът губи своята безпристрастност и започва да защитава една от страните в спора. Това може да се дължи на близка житейска ситуация на медиатора, на категорична преценка коя страна има право и трябва да надделее или поради субективна симпатия към участник в процедурата. В тези случаи медиаторът се оттегля от процедурата (чл. 10, ал. 3 ЗМ). Според чл. 33 от Наредба №2/ 2007 при прекратяване на функциите си медиаторът не е освободен от задължението си да пази тайна, свързана с дейността му като медиатор.

4. Професионализъм и почтеност. Медиаторът е етично задължен непрекъснато да повишава своята квалификация. За целта е необходимо системно да преминава през различни видове специализирани обучения, с които да допълва своята квалификация и умения. Водещият процедурата трябва да демонстрира високо ниво на професионализъм и етично поведение във всички свои действия и да гарантира, че процесът се ръководи с почтеност и уважение към всички участници.

5. Конфиденциалност – по отношение на всички факти и данни по случая. Конфиденциалността е основен принцип в процедурата

по медиация, заложена в чл. 10, ал. 4 ЗМ. Медиаторът е законово и етично възпрепятстван да разпространява каквато и да е информация, получена по време на медиационната процедура. В тази връзка той подписва декларация за конфиденциалност по чл. 13, ал. 3 ЗМ. Задължението да не разпространява получената по време на процедурата информация се отнася и до възможността да води бележки по време на процедурата, които не е възможно да се приложат към архива по случая, а трябва да бъдат унищожени. Всички дискусии и информация, обменени по време на медиацията, трябва да останат поверителни. Медиаторът и участниците не могат да разкриват информация на трети страни освен ако не е изрично договорено. Този принцип се прилага и в индивидуалните срещи с всяка от страните. Информацията, получена в резултат на подобна среща, не може да бъде споделена от медиатора с друг участник в процедурата по медиация без изричното съгласие на страната – източник на информацията.

6. Информирано съгласие. Страните в медиацията трябва да познават своите права, процедурата и последиците от решенията, които вземат. Медиаторът трябва да предоставя необходимата информация и да гарантира, че всички решения се вземат доброволно и съзнателно. Той е задължен да разясни подробно същността на медиацията на страните и да се увери, че те участват в процедурата доброволно. За целта страните подписват в началото на процедурата споразумение или договор за медиация.

7. Самоопределение на страните. Медиаторът трябва да зачита правото на страните сами да вземат решенията, които считат за най-подходящи за тях. Ролята на медиатора е да подпомага процеса на комуникация, но не и да налага решения. Той няма право да консултира страните, но може да дава правна информация, ако това е важно за крайния резултат от процедурата и оформянето на споразумението.

8. Осигуряване на качество на процедурата. Качеството на процедурата по медиация е гаранция за успешното ѝ приключване. Качествената процедура зависи от добрата организация в центъра по медиация, правилния подбор на медиатор и неговата висока квалификация.

9. Етичност в рекламиране на предлаганите услуги от медиатора. Както при други професии, така и в сферата на медиацията се налага популяризиране по различни начини на дейността на медиатора

и неговата компетентност. Въпрос на етика е доколко агресивна ще бъде една реклама, какво ще бъде нейното съдържание, да не въвежда в заблуждение и т.н. Медиацията не е универсално „лекарство“. Има случаи, в които нейното приложение не се препоръчва или дори е забранено (при наличие на домашно насилие). В Наредба №2 се казва, че медиаторът популяризира дейността си по начин и със средства, които дават вярна представа за медиацията (чл. 35).

10. Възнаграждението на медиатора е тема, която все още очаква решение на национално ниво. За целта е необходимо да се изработи единна тарифа за минималните възнаграждения на медиаторите (по подобие на адвокатската и др. професии). Подобна тарифа ще легитимира възможността за заплащане на медиаторите, ще повиши отговорността на страните в процедурата и ще повиши нивото на медиацията като цяло.

Въпросът с възнаграждението на медиатора е необходимо да бъде обсъден в началото на процедурата. Ако страните приемат условията за заплащане на медиатора, процедурата започва. Възнаграждението на медиатора не може да бъде обвързано с постигнатите от медиацията резултати или да бъде определено под някакво условие.

11. Независимост на медиатора – да информира страните, ако се намира в определени служебни, лични, родствени, финансови отношения с някой от участниците в процедурата. Медиаторът трябва да бъде напълно неутрален и безпристрастен спрямо всички страни в конфликта. Той не трябва да проявява предпочитания или да влияе на решенията, които страните вземат. Ако не е така – да се отведе от процедурата. Това задължение на медиатора съпътства цялата процедура.

Следването на тези етични принципи е от съществено значение за успеха на процедурата и за запазване на доверието в медиацията като алтернативен способ за разрешаване на конфликти.

Етичното поведение на медиатора трябва да съпътства цялата медиационна процедура – от нейното начало до нейния край. Част от задълженията на медиатора продължават и след приключването на процедурата (забрана за разгласяване на информация). В тази връзка медиаторът трябва да бъде защитен, ако с неговото време и име се злоупотребява и да носи отговорност, включително и материална такава, ако наруши правилата и етичните принципи, с което навреди на участник в процедурата.

От съществено значение за утвърждаване на медиацията като иновативен способ за решаване на спорове, за утвърждаване авторитета на медиаторите и тяхната роля в обществото, за успешното развитие и приключване на медиационната процедура е спазването на етични правила. Те не са достатъчно регламентирани и утвърдени в правната уредба. Съществува разнообразна европейска практика, възприета в дейността на различни организации на медиатори и част от техните вътрешни правилници.

Етиката в медиацията е важен елемент и гаранция за успеха на медиационната процедура. Изискването за етично поведение се отнася както за поведението на медиатора, така и за отношението му към участниците в медиационната процедура, а също и за взаимоотношенията между медиаторите по повод тяхната дейност, на медиатора към препращащия съдия по делото и адвокатите по дадения спор. За утвърждаването на професията медиатор в България от съществено значение е наличието и прилагането на етичен кодекс за поведение на медиатора, който да утвърди основополагащи етични правила в медиационната процедура, а също така създаването на контролен орган за дейността на медиаторите. Въпросът за етиката в медиацията трябва да бъде неизменна част от програмата за обучение на нови медиатори.

За контакти:

Доц. д-р Петя Неделева
Департамент „Право“
на Нов български университет
pneleva@nbu.bg